

“SALOMON VA ABSOL” QISSALARIDA SINKRETIZM

Mansurova Shahnoza O‘tkir qizi
Shahnozam1205@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada Ibn Sino va Abdurahmon Jomiyning “Salomon va Absol” qissalarida Sharq va G‘arb adabiy-falsafiy an‘analarining uyg‘unlashuvi hamda sinkretizm hodisasi tahlil qilinadi. Asarlardagi diniy-ma‘rifiy, falsafiy va badiiy unsurlarning o‘zaro qorishuvi qiyosiy aspektda yoritilib, qissaning umumbashariy mazmuni ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: Salomon va Absol, Ibn Sino, Abdurahmon Jomiy, sinkretizm, Sharq va G‘arb, falsafa, qiyosiy adabiyotshunoslik, ma‘rifat

SYNCRETISM IN THE STORIES OF “SALAMAN AND ABSAL”

Mansurova Shahnoza O‘tkir qizi
Shahnozam1205@gmail.com

Abstract: The article analyzes the synthesis of Eastern and Western literary-philosophical traditions and the phenomenon of syncretism in Ibn Sina’s and Abdurahman Jami’s narratives “Salomon and Absol.” The interaction of religious, philosophical, didactic, and artistic elements is examined comparatively, revealing the universal significance of the narrative.

Keywords: Salomon and Absol, Ibn Sina, Abdurahman Jami, syncretism, East and West, philosophy, comparative literature, enlightenment

Sharq va G‘arb adabiyoti o‘rtasida ma‘lum bog‘liqlik bo‘lib, bu turli sohalarda o‘z unsurlarini namoyon qilib turadi. Ikki qutb adabiyotining bir-biriga ta’siri ulkan. Dunyo yaralgandan to bugungi kunga qadar sharq va g‘arb adabiyoti biri-birini to‘ldirib kelmoqda. Ular o‘rtasida g‘oyalar almashmoqda. G‘arbning antik adabiyoti va g‘oyalari sharqqa katta ta’sir qilgan. Sharq faylasuflari o‘z qarashlarini isbotlashda g‘arbliklarning g‘oyalariga suyanishgan. Ayniqsa, antik yunon adabiyoti va o‘rta asrlar sharq adabiyoti o‘rasidagi bog‘liqlikni inkor qilish imkonsiz. Ibn Sino, Beruniy va Farobiylar bu jarayonning yetakchilaridir. Ularning har bir asarlarida g‘arbning ta’siri borligi seziladi. Bu ta’sir va qorishqlik turli nazariyalar va falsafa bilan cheklanib qolmagan. Badiiy adabiyotga ham sezilarli ta’sir qilgan.

Quyidagi biz to‘xtalmoqchi bo‘lgan mavzu ham sharq va g‘arb adabiyoti o‘rtasidagi munosabatni tahlil qilishga qaratilgan. Bu tahlil jarayonida ikki sharqona asar - Ibn Sino va Abdurahmon Jomiy qalamiga mansub “Salomon va Absol” asaridagi

sharq va g'arbga xos unsurlar tahlil qilinadi. Ikki asardagi g'arb va sharq adabiyotining uyg'unlashuvi natijasida yuzaga kelgan adabiy va falsafiy sinkretizm hodisalari ko'rib chiqiladi.

Salomon va Absol nomlari bilan bog'liq qissalarda sinkretizm jarayoni muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, genezesi g'arbdan boshlangan bu kabi qissalarning sharqqa o'tishi hamda sharqona unsurlar va g'oyalar bilan qorishishi falsafiy sinkretizm natijasidir. *Falsafiy sinkretizm* turli falsafiy oqimlar, g'oyalar tafakkur maktablarning uyg'unlashuvi hamda bir-biriga ta'siri natijasida paydo bo'ladi. Falsafiy sinkretizm Platon falsafasi, Aristotel logikasi va sharq mistikasi ta'siri natijasida yuzaga kelgan deb qaraladi.

Asarlarda sharq adabiyotiga, sharqning tarbiya masalariga zid bo'lgan holatlar mavjud. Biz ularni g'arb adabiyotining ta'siri natijasida paydo bo'lgan, deb hisoblaymiz. Bu asarlardagi ayollar va ularning axloqi masalasi bilan bog'liq. Onalik "maqomi" berilgan ayollar va "farzand"lariga nisbatan ularda paydo bo'lgan qiziqish tasvirlari ham g'arb adabiyotidan kirib kelgan. Salomon va Absol bilan bog'liq afsonalarida bunday sujetlarning mavjudligi ularning ilk shakllanish ildizi g'arbga oid ekanligini isbotlaydi.

Ibn Sinoning "Salomon va Absol" qissasida sharqona ma'rifat, didaktika va g'arbona drammatizm ustunlik qiladi. Absol Akasining xotini unga nisbatan no'jo'ya harakatlar etsa-da, birinchi navbatda unga nasihat qilishga harakat qiladi. Dunyoni anglash, bu dunyo borliqlarining barchasini birgina zot yaratgani, barchasi uning izmida ekanligini tushintirishga harakat qiladi. Ayolning Absolga aytgan quyidagi so'zlariga diqqat qiladigan bo'lsak, har narsa Undan kelishi, bizga yaxshini ham, yomonni ham yo'llantiruvchi ekanligiga ishora qilinadi: *"Tangri taolloning taqdir qilgani shu. Rabb ul-olamning tadqiridan qochib qutiladigan odam ham, qochadigan joy ham yo'q"*[1:132].

Sinkretizm hodisasi faqat g'oyalar va mavzularning birlashishi natijasida sodir bo'lmaydi. Sujetlar va badiiy voqeliklarning u adabiyotdan bu adabiyotga o'tishi natijasida ham sodir bo'ladi. Shubhasiz, Salomon va Absol ismlari bilan bog'liq qissalarning ildizi ham sharq va g'arbnining bir-biriga ta'siri tufayli adabiyotga kirib keldi. Bugun kunga qadar bunday qissalarning ilk kelib chiqish nuqtasi haqida aniq xulosaga kelinmadi. Boisi unda ham sharqqa, ham g'arbga xos g'oyalar va sujetlar mavjud. Ibn Sinoning "Salomon va Absol" qissasining zamiridagi voqelik Misr va Yunonistonga nisbat berilsa ham, qissada sharqona ohang, tafakkur, din va ilohiyot ustunlik qiladi. Undagi birlik, yaratuvchi va odam o'rtasidagi munosabat, nafs va u bilan bog'liq tushunchalar neoplatonik qarash ta'sirida yuzaga kelgan bo'lsa ham, sharqlik olimlarning tadqiqotlarida ko'proq diniy tamoyillar, ba'zan metafizik qarashlar orqali tahlil qilinadi.

Sharqiy xalqlar orasida Salomon va Absol nomi bilan bog'liq turli afsonalar mavjud. Garchi fe'l-atvorida va harakatlarida biz qiyoslayotgan asarlar bilan o'xshashlik bo'lmasa-da, xalq orasida ular juda mashhur bo'lgan. A.Irisov "Sharqda yaratilgan "Salomon va Absol" nomli qissalarni solishtirib o'rganish jarayonida, Salomon va Absol atrofida mavjud bo'lgan afsonalar haqida qisqacha ma'lumot beradi. Bu ma'lumotlar orasida Tusiyning mulohazalariga tayangan holda Ibn Arabiyning bu sujet bilan aloqador fikrlarini keltirish eng qimmatlisidir. Ibn Arabiy arab xalqlari orasida Salomon va Absol nomi bilan bog'liq afsonalar borligini ma'lum qiladi[4:108]. Unga ko'ra, ikki kishi bo'lib, birining ismi Salomon. U yaxshi xulqi bilan mashhur. Ikkinchisining ismi Ibsol - yomon fe'l-atvori bilan xalq orasida nom chiqargan. Turkiyalik olim Ali Suavi ham Salomon va Absolning kelib chiqishi ildizini Sharqqa, Xuroson o'lkalariga oid deb, qaraydi. Isbot sifatida Ibn Arabiyning ushbu hikoyatini ko'rsatadi.

Ko'plab olimlar Salomon va Absol ismlarining kelib chiqishini Yunoniston va Misr bilan bog'lasa, Ali Suavi bu ismlar ko'proq Isroilga xos, deb qaraydi. Olimning fikricha, Salomon ismining o'zagi Sulaymon va Absol ismining o'zagi Absalun yoki Abshalum ismlariga yaqin. Olim Absol ismini Dovudning ikkinchi o'g'li Abshalomga ham yaqin qo'yadi. Unga nisbat beradi. Ehtimol, Absol ismining kelib chiqishi Abshalomga yaqin turar, lekin Abshalomning akasini ismi Ammon. Bu ismi Salomon ismidan butunlay uzoq hamda bu aka-uka o'rtasidagi munosabat Salomon va Absolnikidan tamoman farq qiladi.

Ibn Sinoning "Salomon va Absol" qissasining asosiy voqeligi g'arbga bog'lansada, unda sharqona uslub va ma'rifatning ustunligi ko'zga tashlanadi. Shu boisdan ham ko'p hollarda mazkur asar diniy nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Mazkur asardagi sharqona falsafa ko'proq Absolning xarakter-xususiyatida namoyon bo'ladi. Bunday asarlarda qanday holatda kelishi emas, qanday holatda ketishi muhim. Inson nafs, ruhi bosqichma-bosqich sinovlardan o'tib boradi. Komillikka yetishish, poklanish maqsad qilinadi. Uning huzuriga shunday holatda ketish, maqsad qilinadi. Ibn Sinoning Absoli ham inson aralashuvi natijasida dunyoga kelgan qahramon. Oddiy insonga xos fazilatlar bilan tasvirlanadi. Ilohiylik yo'q. Poklik va barkamollikka ilm-ma'rifat va nafsni jilovlash orqali yetishish mumkinligini ko'rsatib beradi.

Ikki adib ham asarlarini alohida g'oyalar va tasvirlar bilan yaratdilar. Ikki adib ham bu afsonani bayon qilishdan maqsadlari shunchaki so'zlash emasligini hamda bu qissaning ildizida chuqur g'oyaviy mazmun yotishini aytishadi. Ibn Sino "Sharh

ul-ishorat"da bu qissa mazmuni haqida o'z qarashlarini bayon etadi. Ilming kuchi yetsa, uning mazmunini o'zing yech, deb yozadi. Abdurahmon Jomiy esa masnaviyning so'nggi bobida - ("*Bu qissadan maqsad faqat bayon qilish emas, balki maqsad boshqa ma'noda va u bayon etiladi*") qissani bayon qilishdan ko'zlagan maqsadi umuman boshqaligini ta'kidlaydi. Asarning muqaddima qismi sanaladigan

ushbu bobda Abdurahmon Jomiy “Salomon va Absol” qissalarini o‘zi jonlatirganiga ham ishora qiladi.

Bunga asos solgan donishmand hakam,

Dostonni tushungan yagona odam.

Shu maqsadda bo‘lib aytgan so‘zimiz,

Bu sirni ochguvchi bizning o‘zimiz. (Jomiy, 222-bet)

Ushbu ikki baytdan anglashiladiki, Jomiy ushbu qissani o‘zining yaratig‘i deb hisoblaydi.

Xulosa qilib aytganda, sinkretizm hodisasi tufayli turli xalqlarning madaniyati, dini hamda falsafasi Salomon va Absol qissalari atrofida birlashdi. Insoniyatga xos abadiy qadriyatlarini o‘zida jamlagan ushbu qissa badiiy-falsafiy asar sifatida butun dunyo adabiyotining o‘lmas yodgorligi bo‘lib kelmoqda. Shunisi aniqki, asardagi g‘oyalar, qarashlar umumbashariydir. Butun insoniyatga tegishli. Asardan chiqarilgan xulosalar hamda Ibn Sino va Abdurahmon Jomiyning o‘gitlari barcha uchun ibratdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abu Ali ibn Sino. Salomon va Ibsol: She’rlar, qissalar. Tarjimonlar: Sh. Shomuhamsdov va boshqalar. - T: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1980. -132 b.
2. Olga Lizzini. “Wuğūd-Mawğūd/Existence-Existent in Avicenna. A Key Ontological Notion of Arabic Philosophy. Quaestio. № 3. 2003. 111-138 pp.
3. Gohlman, William E. The Life of Ibn Sina: A Critical Edition and Annotated Translation. - New York: State University of New York Press. 1974. - 174 p.
4. A.Irisov. Ibn Sinoning “Salomon va Ibsol” qissasi. -Toshkent: 1973. - 108 b.
5. Erdogan, I. Ali Suavî’nin “Salaman ve Absal” hikâyeleri ile ilgili yazısı üzerine bir değerlendirme. The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS). 2013. № 6(2). 1437-1448 pp.